

Gondolatok az integrált környezetismeret tanításról

– Bevezető kutatócsoportunk tématerv javaslataihoz –

A NAT2020 az alábbi nevelési célokat határozza meg, melyek kapcsolhatóak a környezetismeret tanításának céljaihoz:

Képessé tegye a diákokat

- szűkebb és tágabb környezetük, valamint saját testük megismerésére,
- a változások megértésére,
- alapvető ok-okozati összefüggések meglátására,
- a környezetükkel történő harmonikus együttélésre,
- a környezet iránti felelősségvállalásra,
- az egészség megőrzésére és az egészséges életvitelre.

Sajnos mindezen célok eléréséhez nem kapcsol óraszámot az 1-2. évfolyamban.

A környezetismeret tanításának egyik fontos eleme, hogy képessé tegye a gyerekeket a közvetlen és tágabb környezetük egyre pontosabb, részletesebb és tervszerű megfigyelésére. A közvetlen és később a tágabb környezet megismerése iránti vágy és igény az első tanévekben a gyermekek természetes kíváncsiságán alapul, amely jó alapot biztosít a természettudományos megismerési módszerek következetes bevezetésére, alkalmazására és fejlesztésére. Ennek lépésről lépésre történő alkalmazása szerencsés esetben már első osztályban megindul a környezetismeret-órákon, és negyedik osztályra a megfigyelő, leíró, azonosító-megkülönböztető, a mérésre, valamint a kísérletek végzésre alkalmassá tévő képességek fokozatosan fejlődnek, ami alkalmassá teszi a diákokat a felső tagozat természetismeret tárgyának, tárgyainak tanulására. A NAT2020 alapján érvényben lévő tantervekben csak a 3. évfolyamon jelenik meg a Környezetismeret tantárgy, azonban a természettudományos megfigyelési módszerek kialakításával nem várhatunk az erre dedikált tantárgy megjelenéséig. Ezen készségek kialakítását is meg kell kezdeni az első két évfolyamon, ennek érdekében a megtanulandó természettudományos ismertek mellett e képességek fejlesztésének is meg kell jelennie a különböző tantárgyakban, elsősorban a magyar nyelv-és irodalom, a matematika, és a technikaórákon.

A környezetismeret integrált oktatása az első két évfolyamban számos nehézséget vet fel, de emellett számos lehetőséget is ad arra, hogy az adott osztály képességeit figyelembe véve azokat a képességeket erősítsük, amikre ott a legnagyobb szükség van.

Amennyiben a tárgyak többségét egy pedagógus tanítja, akkor könnyebben megvalósítható a környezeti tartalmak integrálása a különböző

tantárgyakba. Célszerű ebben az esetben is külön kiemelve rögzíteni ezeket a tantárgyi tanmenetekben, ezzel átláthatóvá téve a haladást, illetve a szöveges értékelésbe való beillesztést. Alapként javasoljuk a Technika és tervezés tantárgy tanmenetét, mely tartalmában leginkább fedi az alább felsorolt tananyagtartalmakat.

De milyen tartalmakkal érdemes foglalkoznunk? A NAT2020 nem tartalmaz ezzel kapcsolatban konkrétumokat. Kutatócsoportunk a régi NAT2012 tartalmaiból indul ki. Azokat választottuk ki, melyek előkészítik a 3-4. évfolyamban megtanítandó ismereteket, illetve fejlesztendő képességeket (megfigyelő, leíró, azonosító, megkülönböztető, mérésekhez és kísérletekhez szükséges képességek). Továbbá nem szalaszthatjuk el azt az esélyt, hogy a kialakulóban lévő gyermeki attitűdbe ne ültessük el mélyen a fenntarthatóságot és egészségtudatos életmódot alapozó szemléletet.

A feldolgozandó főbb témakörök az első évfolyamon: érzékelés, állatok és növények megfigyelése, az emberi test, mérés, tájékozódás időben és térben, egészségvédelem, környezetvédelem.

Ha elsősorban a Technika és tervezés tantárgyban gondolkodunk, akkor is több lehetőség áll előttünk. Tervezhetjük az órákat úgy, hogy az óra egy részében, praktikusán az előkészítésben bontjuk ki a környezeti tartalmat, majd az óra második felében történik meg a témához kapcsolódó munkadarab elkészítése. A másik lehetőség, hogy váltakozva tartunk környezeti tartalmat, majd a hozzá csatlakozó munkadarab elkészítését célzó tanórákat. Tematikus terveinkben példát mutatunk mindkét megoldásra. Nincs minden iskolára, osztályra, csoportra alkalmazható recept, ezt minden esetben a pedagógus az osztálya ismeretében tudja pontosan kiválasztani, megvalósítani.

Az integrált oktatásnak mindenképpen nehézsége, hogy már alsó tagozatban is gyakran több pedagógus tartja a különböző tárgyakat és a korábban megszokott tananyagfelosztás nem vagy nem jól alkalmazható. A tantárgyakon átívelő ismeretátadás a korábbiaktól eltérő tervezést, sokkal több közös munkát, közös gondolkodást és egymás munkájának sokkal szorosabb nyomon követését igényli.

Ebben az esetben lehetőség van a témakörök tantárgyak közötti felosztására vagy ideális esetben olyan szoros teammunkára, mely megalapozhatja a NAT2020 által szorgalmazott projektoktatást, tantárgyközi együttműködések, tantárgyi koncentrációt. Kutatócsoportunk úgy gondolja, hogy akkor tekintünk egy tartalmat integráltnak, ha az az adott tantárgyban legalább 20 perces blokkban jelenik meg. Például, ha énekórán eléneklünk egy dalsokrot a színekről, az még nem környezeti tartalom kibontása, de ha a példánkban bemutatott módon, a hallás tananyag kerül feldolgozásra ének-zene tartalmakon

keresztül, az már tekinthető integrált képességfejlesztésnek, tudásátadásnak.

A NAT2020 szemléletének megfelelően kiemelten fontosnak tartjuk a képességfejlesztést, tapasztalati tanulást, a tanulás tanítását ebben az életkorban. A hangsúlyt inkább erre fektettük, mint az ismeretátadás-befogadásra. Kerülendőnek tartjuk a túl korai, tapasztalatok nélküli fogalombevezetést, melyekre sajnos gyakran találunk példát az első osztályos olvasókönyvekben is. Pl.: Az éticsiga: nyálkás váladék, téli álom, pete, kiscsigák háza még puha; A házityúk: rovarokat eszik; stb. Nem tudjuk elégszer hangsúlyozni a tapasztalati úton történő tanítás-tanulás fontosságát. Az ismeretközlő szövegek feldolgozásának teljesen más a célja, mint az élőlények megfigyelésének a megfigyelés algoritmusa szerint. Az előbbi az olvasmány szövegét vizsgálja, bekezdéseket, tételmondatokat keresve, a szöveg kohézióját kibontva, melynek hozadéka, hogy közben a tanulók ismeretekhez is jutnak. De ezek az ismeretek nem megfigyelés és következtetés útján keletkeznek, ahogy ezt a környezetismeret-órákon követendőnek tartjuk.

A Technika és tervezés tárgy tűnik talán a legalkalmasabbnak az első évfolyamban a környezetismeret-órákon tanított ismeretek és készségek átadására, mely tantárgy a NAT2020-ban deklarált céljai a következők: problémamegoldó gondolkodás, a saját tapasztalás útján történő ismeretszerzés, kreatív tervező és alkotómunka, a hagyományos kézműves technikák, a különböző anyagok megismerése, a megmunkálhatóság megtapasztalása, a munka során keletkező hulladékok környezettudatos elhelyezése, digitális technológiák felhasználása, cselekvés általi tanulás és fejlődés, a kezűgyesség életkori sajátosságoknak megfelelő fejlesztése, a tervező és technológiai folyamatok alkalmazása. Ezen fejlesztési célok kiválóan megvalósíthatóak a környezeti tartalmakon keresztül.

Érdeemes azonban törekedni arra, hogy az alapismertek (legyen az ismeret vagy képességfejlesztés) átadása is több tárgyban jelenjen meg. Ha a tanórák több tanító között oszlanak meg, érdemes kisebb lépésekben bevezetni a feladatmegosztást. Erre jó lehetőséget ad, ha a pedagógus által tanított ismeretek alkalmazása, gyakorlása, képességek fejlesztése megtörténik más pedagógus által tanított tantárgyakban is.

Az első osztályos tananyaghoz kapcsolódóan három témakör köré csoportosítva mutatunk be integrálási javaslatokat: Érzékelés, Élőlények megfigyelése (csiga példáján) és az Egészséges életmód. Javaslataink részben és egészben is megvalósíthatók.